

Szerény bevezetés
Sinkó Emma
Honfoglalás előtt
(naplójának kezdése)
- beírás

kilencvenöt

vé vált tehát a szarajevói és drvari napló egy része s követhetővé emigrációjuk utja a negyvenes évek elejének Jugoszláviájában. A feleségével Moszkvát, majd a "mi Párizsunkat" is elhagyni kényszerülő Sinkó háborus naplója ott kezdődik, ahol az Egy regény regénye befejeződik - mindkét rögzített színhely Párizs, ám a kötetet végző és a naplót kezdő két bejegyzés között három viszontagságos hónap telt el. A napló az emigráció új állomásán, Zágrábban indul, de az 1939/42-es évek bolyongásait, szarajevói, drvari és spliti élmények eseményeit már Boszniából keltezi a szerző. A Honfoglalás előtt az anyag jellegét illetően is a /kidolgozott/ Egy regény regényé-vel mutat rokonságot, amit a krónikás hajlandóságból fakadó dokumentarista módszer nyilvánvalóvá, Sinkónak Bosnyáktól említett végrendelete pedig bizonyossá tesz. /Bár a naplófüzérnek ez a nyersanyag-volta nem magyarázza a közlés részlegességét/. Az események direkt vagy kommentált rögzítései a feldolgozás elmaradtával tehát eredeti állapotukban kerülnek az olvasó kezébe, forrásul szolgálva az események sinkói megítéléséhez, egy értelmiségi ut történetéhez.

"Nincs másom, csak a történetem. Birtokba akarom venni; hogy az enyém legyen, hogy egészen a sajátommá tegyem, el kell, legalábbis magamnak, mondanom." E saját történet a Honfoglalás előtt-ben hármasszakaszosságot mutat, miután Bosnyák István a szöveg felosztását az időbeliség és a szövegek különböző jellege alapján végezte. Így a két fő érzelmi vonulat, amely az elemeket összeköti - a Sonja-idill és Sinkónak felesége oldalán érzett biztonságtudata -, tapinthatóbbá válik. Az igazi lirai napló a bejegyzések élmény-diktálta sűrűségével: a szilveszterkor induló Sonja-kapcsolat megörökítése. A "kiirt titok" felszabadító hatása itt a legerősebb. "És egyszerre éreztem, hogy Sonja nem Sonja, hanem mind az, amit sose öleltem és sose fogok megölelni és sose fogok látni. Mert hogy értsem meg különben, hogy soha még több örömmel, több szívvel nem szerettem Micit, mint épp ezekben a napokban? Ha Sonja csak helyettesít, azt a 18 éves

Miért születik meg egy napló, a személyiség belső mozgásainak szeizmogramja? A világrasegítő erők között bizonyára ott munkál a pontosság kedvtelése, de a titoktól való szabadsulás vágya is, az elsutogás egyszeriségének szükséglete. Az utitárs naplóból - ha fönymarad - nemcsak szerzőjének krónikás hajlandóságára, a megírás alkati kényszerére derül fény, hanem a közlés vágyára, a töprengésekre, magányoldó szándékára is. S hogy Sinkó Ervin háborus naplóját közelebbről szemügyre vegyük: az életut szenvedélyes dokumentálása mellett föltűnő az eseményrögzitő etikus felelősségérzete is, amely látásmódját meghatározza. A napló Sinkó Ervin és Rothbart Irma, az Optimisták-beli Zinner Erzsébet történelmi-földrajzi számkivettségének utolsó szakaszából örökít meg három esztendőt, a kéziratként velük utazó Sinkó-mű viszontagságaival együtt. A tétlenségre és létbizonytalanságra kárhoztatott gondolkodónak személyes kísérelője: feljegyzésekkel teli füzete is orvosságot ad helyzetének elviselésében, ám a bejegyzések mégsem illuzórikus pótcselekvések eredményei. Pusztán észleletrögzítéseit éppugy kísérelésekhez vezető belső erők irányítják, mint a fűtött monológokat. És ahogy az életmű egésze, e nem "irodalomnak" szánt dokumentum is magán viseli Sinkó alkati liraiságának jegyeit: valló személyességét és dinamizmusát, közösségvállalását, azzal az etikus felelősséggel együtt, amely forrásul adja a Honfoglalás előtt naplójegyzeteit a korszakhoz, mindenekelőtt azonban Sinkóhoz magához. A napló vizsgálendő anyagul kell hogy szolgáljon annak az individuális moralitásnak az értelmezéséhez is, amely a tizenkilences baloldali értelmiség krisztianus - Sinkó által reprezentált - típusát jellemezte.

A Honfoglalás előtt egy 1969-es nagy szerb-horváth nyelvű válogatás, majd a "fenomenológus-Sinkót" bemutató, Bretter György gondozta Kritérium-kötet, a Don Quijote utjai /1975/ után Sinkó Ervin harmadik posztumusz kötete. Végre hozzáférhető-

Micit helyettesíti, akit csak fényképről ismerek, s aki nem az én karomban lett asszonya...". A feleség első házasságára gondolva /Zinner Erzsinek Stein Sanyival - Komját Aladárral kötött házasságának történetét az Optimistákból ismerjük/ Sinkóban az időbeli és érzelmi elsőség mindent elsőprő vágyát támasztja föl a Sonja-impulzus. A keserű nosztalgia öntudatlanul is ennek az erőziónak az irányába löki Sinkót, aki Sonjának elmentmondásos és esetleges társulása által emberi viszonyainak gyökeres revíziójára kényszerül. A napló bejegyzéseiből kiolvasható, ahogy az önigazolás és önvád - bizonykodás és fikció - kiutkeresése a fölülvizsgálat végeérhetetlen analizisében hogyan vezet ahhoz a sajátos állapothoz, amely a hagyományos levél - és naplóirodalomban általában joggal nevezhető póznak, nosztalgikus gyökerű szenvelgésnek. Ám ha az egyetlen helyes mérték szerint a kiindulási pont kor és alkat pressziója, amely alatt a dilemma kiméletlen önelemzéssé súlyosodik, nyilvánvalóvá lesz, hogy mindez nem egyéb a föltétlen, Sinkó számára önmaga által hitelesített őszinteségnél. Nem a - nála is működő-örökös önmegfigyelés motivumáról van tehát szó, arról a jelenlégről, amelyet a Visegrádi utca fölötti elégedetlenségében az Optimisták-beli Sarkadit jellemezve nehezményezett.

A Sonját idéző monológok sem fejthetők meg pusztán a félelemmel, vagy a versekben is lecsapódó ifjúkor-nosztalgiákkal. A főök a szexus: "Az ember nem érzi a saját tagjait, ha nem fájnak - vagy ha nem simogatja idegen kéz, idegen test érintése. Egyedül az ember nem lehet szép, és még csak embertelen se lehet." Nem a "csak másban mosható meg arcodat" gondolata ez, hanem a biológiai tény kifejeződése, amely a világégés "ősi izzásában" tör a felszínre. A Sonja-kapcsolat Sinkó számára tébo-lyok közötti életének felfokozott szenzációját hozta /amint erre naplónk nyomán Utasi Csaba is rámutat/ - élmény volt, nevezük esszenciának vagy akár kényszerű pótléknak. Feszültséget teremtett, amelyet Sinkó lételemének érzett, s az erotikus Son-

ja-motivum nem a magánfátum angyalát jelenti - "idill, melynek neve Sonja", a naplóíróval magánéletét átértékeltető körülmény, a mögöttes történelem súlyosbitásával.

Az első rész napló-voltát illetően az olvasónak nem lehetnek kétségei: az önelemzések, szubjektív megnyilatkozások kollektív érvényű öszinteséget, etikus magavállalást bizonyítanak. E szubjektív napló után ott áll a második elem, a krónikás napló, amely a Sonja-korszak szövegeit egy féléves késéssel követi. Ezek a följegyzések a német, olasz és usztasa fasizmus testközelségbe kerülésének idején íródtak, a veszélyérzet és az ott-hontalanság tudata diktálta őket, az állandóan kísértő tragédia, hogy "egész eddigi életem eredménye minden pillanatban megsemmisülhet". Közben formálódott a Tizennégy nap szövege /amelynek témáját, a Sallai-Fürst pert a dráma ötlete után Sinkó regényként folytatta Kun Béla tanácsára/ és bár a háborus Boszniában Werfel, Krleža gondolata, az Optimisták kiadása föl sem merülhetett, a közlés vágya - hanggá válni a hangzavarban - változatlan erejű. Erősödő krónikás tónussal elevenednek meg Drvar háborus hétköznapjai, a szitott nemzeti ellenségeskedések, kegyetlenkedések, a vendetta, amely "végzetes hatalomként lebeg a fejek fölött, melyek nem tudnak örülni a mai diadalnak, a bizonytalan holnaptól való rettegés miatt."

Az első részben a bejegyzések láthatólag az előzőek újraolvasásával, átgondolásával íródtak, szubjektív naplót eredményezve. /"Nem érdemes semmit sem elolvasni, amit nem magának írt az ember. Hogy ez korlátolt individualizmus? Fesztelen elmefuttatás, a teljes szubjektivitás jegyében."/ A második részben viszont, Sonja hiányával is magyarázhatóan a tényleges történelem közelebről kerül Sinkó tolla alá: a bejegyzések sora krónikás napló lesz. A "céltalan halálok poklá"-nak rögzítését az idill lejárta nem változtatja egyszeriben krónikává, a tétlenség írásigénye csak kísérő: "Azt hittem, hogy soha többé nem fogok naplót írni. S alighanem csak azért került rá a sor ismét, mert

mást nem tudok írni." Krónikás emlékezéssé csak a harmadik rész alakul, amelynek mozgatója a Drvaron hagyott feleség iránti aggodalom, amely kistanjei, šibeniki, spliti utjain kíséri Sinkót. Spliti kórházélményeinek rögzítése, a reflexiók, portrék sora emlékezésszerűen kerülnek papírra, már ismét felesége, a "doktornő" mellett, Drvaron, ahol 1941 augusztusában először mondták ki a néphatalmat Jugoszláviában. Nem lehet vitás, hogy amint az I. és II. részt formailag a naplójelleg fogja össze, úgy a II. és III. egységet a krónikás jelleg köti egybe. Mindezt Sinkónak már jelzett akkori érzelmi kettősége motiválja, végig jól láttatva a liraiság megvalósult lehetőségeit. Ugy tűnik tehát, hogy a napló "föltérképezéséhez" és értelmezéséhez főlöszleg az Utószó /A vallomásos ember háborus naplója/ közvetlen illetve közvetett vallomásosság-fogalmának bevezetése, részben mert a fejezetek mindegyikének megvan a maga külön sajátossága, részben pedig mert a vallomásszerűség minden naplónak lényegi jegyei közé tartozik. Az utóbbi vonás a krónikaszerű feljegyzésekben is szükségképpen van jelen, az írói alkatból adódóan - a pusztán személyes vagy filozófikus megállapítások tehát szerves részei a szövegnek.

A könyvben Sinkó naplója Bosnyák István értelmező-értékelő, intuitív frissességű tanulmányával gazdagodva kerül az olvasó elé, megfelelő jegyzetanyaggal kísérlen. Az Utószót olvasva tanui lehetünk egy, a Sinkó-életműben való otthonosság birtokában tett motivum- és személyiségvizsgálatnak, amely Sinkó állásfoglalásainak árnyalt elemzésében folytatódik. Mégis hadd kapcsolódjon az Utószó bizonyos pontjaihoz néhány, részben már jelzett észrevétel. Mindenekelőtt egy hangsúlybeli eltolódást érintő: Sinkó alkotói egyéniségének kétségkívül szilárd egysége óv az elképzeléstől, hogy a naplóírás maga feltétele lett volna a személyiség integráns megőrzésének. Sokkal inkább a tragédiák között élő ember, a mindenre figyelő etikus törekvéséről van szó, kevésbé kényszerről, mint inkább vágyról, a "nyomot hagyni" sürgetéséről - a tényrögzítés, a legalább utólagos kapcsolatte-

remtés magasrendű igényéről. S amint fogalmilag nem közömbös a közvetlen-közvetett vallomásosság használata a három eltérő jellem-szövegrész értelmezésekor, fel kell figyelnünk a Sinkó-tanulmány írója által már régebben használt etikus fantázia-fogalom problematikus voltára is.

Sinkó dokumentarizmusát indokoltan hangsúlyozza Bosnyák, azzal a kötelességérzettel együtt, amely az Optimistákat, az "absztrakt individuum arckereső lázadását" /Bretter/ hozta létre annak idején, majd pedig a mű önálló létének regisztrálását is vezette. Joggal hívja föl a figyelmet az önkontroll működésének állandóságára is, amikor a napló konspiratív jellegére utal, ám kérdésesnek tűnik annak a módszernek az eredménye, amely Sinkó történelemszemléletét kívánja rekonstruálni a Honfoglalás előtt korszakára nézve. Mert a reflexiókban, kommentárokból sokkal inkább az eseményekhez, a szereplőkhöz való személyes viszonyulás kísérelhető nyomon, mintsem lehetséges volna belőlük adott rendszer fogalmi tisztázottságu fölépítése.

A jegyzetapparátusból, amely jól világítja meg Jugoszlávia akkori történetének összefüggéseit, hiányzik a naplószöveg valamennyi nem magyar nyelvű kifejezésének pontos fordítása, s ez a hiány nehezíti a tájékozódást. A szövegek közlés részlegessége is zavarja a napló elmélyültebb olvasóját. Hiszen ha a háborús pusztításoktól - aminek igencsak ki volt téve - ment maradt a Sinkó-életmű, elvileg joggal volna elvárható a teljes közlés - a szöveg kérdéses helyeit, az elhagyott részek terjedelmét azonban jelezni kellett volna, a szövegben. /Természetesen korai kritikai kiadásra gondolni - lehetőségességét az életmű egyszeri kiadása terjedelmi okokból is kérdésessé teszi./ A szöveg így a konstruálás, az önmagából-önmagával magyarázás veszélyével fenyegeti használóinak értékelését, épp mert a napló csak szerzőjére nézve elsődleges forrás. A minden oldalról való megvilágítás munkáját majd a teljes kiadásnak kell egyszer elvégeznie, hiszen Sinkó tekintélyes hagyatékában csak így volna

biztonságossá tehető az összefüggéseket fölismerő tájékozódás. A "teljes kép" kialakításának érdekében talán érdemes volna /a jelen kiadásból kimaradt részletekkel együtt/ az időrendet térbelileg is kiegészítendő: a naplóbeli Mici, Rothbart Irma drvari naplójának hozzáférhetővé tétele.

Sinkó az általa megélt veszélyhelyzetek sorát, benső viszontagságait és a körülötte becsapódó tragédiák tömegét így sommázza: mindez "elviselhetetlen volna, ha nem volna kollektív sors." Utján végigtekintve, most is "szemben a bíróval" mondja ki e sors értelmét. "Az én generációm a fejlődés naiv elképzeléseinek a sirbatételét a saját szemeivel látja. Mi marad? Maga az élet, és ez nem kevés, ha olyan is, amilyen; az élet megmarad, és a harc, illúziók nélkül való, de életről elválaszthatatlan, az élet gazdagságának tartozékát jelentő harc." Így lesz a napló Sinkó megőrzött etikájának tükre, tanuságtévő utitársa - tanuság és tanulság. Most lenne nyolcvan éves - s az összmagyar irodalom /és tegyük hozzá: a köztudat/ - keveset tud arról, hogy Sinkó teljes bonyolultságában élte és fogalmazta meg etika és forradalom viszonyát. A Honfoglalás előtt a jelenlét tudatosításának állomása, a szükséges rátalálás új lehetősége, hiszen /mint Bretter mondja/ Sinkó Ervin felfedezése "nem valami kegyeletos szánalom a kinlódó ember hagyatéka láttán: a talaj felfedezése ez, persze a szellemi talajé." /Fórum, 1977./